

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 15/2 2026 s. 515-532, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

**AZERBAJCAN'IN BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİNDE
RESULZÂDE'NİN TARİHSEL ROLÜ: ELÇİN'İN MƏMMƏD ƏMİN RƏSULZADƏ
İSİMLİ ESERİNDEKİ TEMSİL ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Muhammet Nuri CEYLAN*

Geliş Tarihi: 1 Ocak 2026

Kabul Tarihi: 7 Nisan 2026

Öz

Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesinde çok önemli bir yere sahip olan Mehmet Emin Resulzâde azmi, millî kimliğin kazanılmasındaki etkisi, teşkilatçı özelliği, vatan, bayrak sevgisi ve çok yönlü kişiliğiyle Türk tarihine, özellikle de Azerbaycan'ın siyasi hayatına damga vurmuş şahsiyetlerden biridir. Bu çalışmada Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesinde Resulzâde'nin tarihsel rolü ortaya konulmuş, Elçin'in *Məmməd Əmin Rəsulzadə* isimli eserinde bu rolün nasıl temsil edildiği incelenmiştir. Böylece tarihsel gerçeklik ile yazarın bakış açısı arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Azerbaycan'ın özgürlüğüne kavuşma merhaleleri ve Mehmet Emin Resulzâde'nin ilmi, fikri, siyasi ve edebî hayatı farklı kaynaklar temelinde ele alınmıştır. Çalışmada metin analizi tercih edilmiş ve farklı kaynaklar üzerinden bir karşılaştırma yapılmıştır. Rəsulzâde'nin Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesindeki rolünün Elçin'in *Məmməd Əmin Rəsulzadə* eserinde nasıl temsil edildiği, bu temsil ile tarihsel gerçekliğin örtüştüğü veya ayrıştığı hususlar dikkatlere sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Mehmet Emin Resulzâde, Elçin, Azerbaycan, bağımsızlık mücadelesi.

**MƏMMƏD ƏMİN RƏSULZADƏ'S HISTORICAL ROLE
IN AZERBAIJAN'S INDEPENDENCE STRUGGLE:
AN ANALYSIS OF REPRESENTATION IN ELÇİN'S WORK TITLED
MƏMMƏD ƏMİN RƏSULZADƏ**

Abstract

Mehmet Emin Resulzâde, who played a pivotal role in Azerbaijan's struggle for independence, is one of the figures who has left an indelible mark on Turkish history and particularly on Azerbaijan's political life through his determination, his influence in the forging of national identity, his organisational skills, his love for his homeland and the flag, and his multifaceted personality. This study reveals Resulzâde's historical role in Azerbaijan's struggle for independence and examines how this role is represented in Elçin's work *Məmməd Əmin Rəsulzadə*. Thus, the relationship between historical reality and the author's perspective is evaluated. The stages of Azerbaijan's journey to freedom and Mehmet Emin Resulzâde's scientific, intellectual, political and literary life are addressed

* Dr. Öğr. Üyesi; Amasya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, muhammet.ceylan@amasya.edu.tr, ROR ID: [00sbx0y13](https://orcid.org/00sbx0y13).

based on various sources. Text analysis was preferred in the study, and a historical comparison was made using different sources. The study highlights how Resulzâde's role in Azerbaijan's struggle for independence is represented in Elçin's work Məmməd Əmin Rəsulzadə, and the ways in which this representation coincides with or diverges from historical reality.

Keywords: Mehmet Emin Resulzâde, Elçin, Azerbaijan, Independence Struggle.

Giriş

Azerbaycan edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biri olan Elçin, roman, hikâye, tiyatro vb. birçok türde eser kaleme almıştır. Onun hazırladığı mühim eserlerden biri de “Məmməd Əmin Rəsulzadə” (1994) başlıklı çalışmasıdır.¹ Eser küçük bir risale mahiyetinde olup Kiril alfabesiyle basılmıştır. Kitabın iç kapak kısmında “Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin banisi Mehmet Emin Resulzâde'nin hayat ve yaratıcılığında bahsetmektedir.” şeklinde ibare bulunmaktadır. Kitap tek bölümden oluşurken, kitabın son kısmında “Yayınevinden” başlığıyla bir not paylaşılmış, burada da Mehmet Emin Resulzâde'nin kıymetli bir devlet adamı olduğundan, genç kuşakların onun hayatını ve verdiği mücadeleyi öğrenmesi amacıyla böyle bir eserin yayımlandığından bahsedilmektedir. Elçin bu eserde, Mehmet Emin Resulzâde'nin hayatına, mücadelelerine, Azerbaycan'ın bağımsızlık kazanmasındaki rolü ve önemine, hürriyet, vatan, bayrak gibi hususlardaki fikirlerine, Türk dili hakkındaki görüş ve önerilerine yer vermiştir. Çalışma, ilk elden bilgiler aktarması, o dönemde vuku bulan olayların tanıklarına yer vermesi açısından son derece kıymetlidir.

Mehmet Emin Resulzâde Azerbaycan'ın istikbâl ve istiklâl mücadelesinde büyük gayret sarf etmiş, bir devletin var olma savaşında kilit rol oynamış mühim şahsiyetlerden biridir. ‘İnsanlara hürriyet, milletlere istiklâl’ arzusu ile siyasi hayata atılan Resulzâde, yine aynı duygu ve düşünceyle hayata veda etmiştir. Sosyal demokrat tavrı, Türk dilinin sadeleştirilmesi hedefi, Rus baskıları ve Ermeni çetelerine karşı vermiş olduğu savaşı, özgürlük fikri etrafında geniş kitleleri etkileme gücü onu Türk siyasi tarihinde ayrıcalıklı bir konuma yükseltmiştir. Resulzâde'nin ideolojik dünyası henüz çok genç yaşlarda şekillenmiştir. İslamiyet, milliyetçilik, sosyal demokrasi, Türkçülük onun fikir dünyasına tesir etmiştir. İslamiyet'e yakınlığı ve millî mefkûreye bağlılığı aileden ve yakın çevreden gelir. Sosyal demokrat düşüncelerini şahit olduğu toplumsal eşitsizlik, adaletsizlik, sömürge siyaseti, sınıf mücadelesi gibi durumlar şekillendirir. O her ortamda özgürlüğü, insan haklarını, toplumsal eşitliği, millî değerlere bağlılığı savunur ve milletinin muasır medeniyetler seviyesine ulaşmasını arzu eder. Çünkü Resulzâde hümanist bir dünya görüşüne sahiptir. Resulzâde'ye göre sosyal meseleler millî meselelere aykırı değildir. Aksine bu ikisi arasında sıkı bir bağ vardır. Bu sebeple millî dayanışmaya büyük önem atfetmiştir. Onun için bu ideolojiler zıtlık teşkil etmez. Bir bütünlük arz eder. İşte tüm bu yaklaşımları Resulzâde'nin sosyal demokrat ideolojisinin çerçevesini oluşturur. Gerek sürgün gerekse esaret hayatında hiç yılgınlık göstermemiş ve mücadelesinden asla vazgeçmemiştir. İdealleri uğruna kendi hayatını feda etmiş bir devlet adamı olan Resulzâde'nin en büyük hayali ise bağımsız bir Azerbaycan'dır. Hayatını bu hayale ulaşma üzerine şekillendiren Resulzâde sadece siyasi-politik bir çevrede etkinlik göstermemiş, kıymetli edebî eserler de vücuda getirmiştir. Bağımsızlık, özgürlük, bayrak, vatan vb. hususlarla ilgili düşüncelerini şiirlerinde ustaca işlemiştir. Şair, yazar olmasının yanı sıra farklı dilden eserleri Azerbaycan Türkçesine

¹ Çalışmaya konu olan “Məmməd Əmin Rəsulzadə” başlıklı eser Kiril alfabesiyle basılmış olup (1994) yayınevini (ŞƏRQ-QƏRB Nəşriyyat) izniyle Latince edilerek Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

kazandıran iyi bir tercümandır. O, sahne sanatlarına da ilgi duymuş, piyesler, dram türünde oyunlar kaleme almıştır. Siyasi-felsefî nitelikli eserler de yazan Resulzâde bu eserlerinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin millî ideolojisini ortaya koymaya çalışmıştır. Medeniyete millî ve tarihî bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Mehmet Emin Resulzâde tüm bu yönleriyle devrinin en önemli aydınlarından biri olmayı başarmıştır (Elekberov, 2014). Fikirleriyle Türklerin düşünde dünyasında ve özellikle de Azerbaycan siyasi tarihinde mühim bir yer etmiş olan Mehmet Emin Resulzâde'nin hayatı, dünya görüşü ve bağımsızlık yolunda vermiş olduğu mücadele birçok farklı edebî eserde, akademik çalışmada kendine yer bulmuş, fikir dünyası çeşitli yönlerden değerlendirilmiş, tahlil edilmiş ve genç kuşaklara tanıtılmıştır. Bu minval üzere hazırlanan eserlerden biri de Elçin'in kaleme almış olduğu *Məmməd Əmin Rəsulzadə* isimli eserdir.

1. Amaç

Bu çalışmanın amacı, Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesinde Mehmet Emin Resulzâde'nin tarihsel rolü ve önemi ile Elçin'in *Məmməd Əmin Rəsulzadə* eserinde bu rolün nasıl temsil edildiğini ortaya koymaktır. Bu çerçevede Mehmet Emin Resulzâde'ye dair çeşitli kaynaklarda yer alan tarihî gerçeklik ile *Məmməd Əmin Rəsulzadə* eserinde bu gerçekliğin nasıl ve hangi yönlerden karşılık bulduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

2. Yöntem

Çalışmada Elçin'in eserinde Azerbaycan'ın bağımsızlığı ve Mehmet Emin Resulzâde'nin bu bağımsızlığın kazanılmasındaki rolü, hayatı boyunca vermiş olduğu mücadele metin üzerinden incelenmiştir. Eserdeki bilgiler, çeşitli temel kaynaklarda yer alan bilgilerle örtüştüğü veya farklılaştığı hususlar ekseninde değerlendirilmiştir. Çalışma sadece Resulzâde'nin kendi eserleri üzerinden değil onu anlatan, onunla ilgili bilgiler veren farklı eserler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma Mehmet Emin Resulzâde'nin hayatı ve Azerbaycan'ın bağımsızlığı uğrunda verdiği mücadeleye odaklanmaktadır. Bu gaye doğrultusunda Elçin'in *Məmməd Əmin Rəsulzadə* eseri ve çağdaş araştırmalar incelemeye temel teşkil etmektedir.

3. Araştırma Sorusu

Mehmet Emin Resulzâde'nin Azerbaycan'ın istiklâl ve istikbâl mücadelesindeki tarihsel rolü Elçin'in eserinde nasıl yer bulmuştur? Eserde nakledilen temsil, tarihsel gerçeklikle ve kaynaklarda yer alan bilgilerle hangi noktalarda örtüşmekte hangi noktalarda ayrılmaktadır?

4. Azerbaycan'ın Bağımsızlığı Ülküsü ve Mehmet Emin Resulzâde

Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesinde kilit rol oynayan isimlerden biri şüphesiz Mehmet Emin Resulzâde'dir. 20. asrın başlarında Azerbaycan Millî Kurtuluş Harekâtı bağımsızlık yolunda büyük bir ivme kazanmış ve Mehmet Emin Resulzâde bu mücadelenin merkez şahsiyetlerinden biri olmuştur. Elçin'e göre Resulzâde'nin ilmî bakış açısının, verdiği mücadelenin ve devrin aydınlarının bu mücadeleye karşı tavrının ne olduğunun anlaşılması için onun toplumsal yönünün, düşünce dünyasının ve siyasi yaşantısının bilinmesi oldukça mühimdir:

20. asrın başlarında Azerbaycan Millî Kurtuluş Harekâtı yeni bir güç kazanmıştı. Bu devirde millî şuurun ortaya çıkması ve resmileşmesinde bu harekât yeni bir karakter ve nitelik kazanmıştı. Azerbaycan siyasi hayatını belirginleştiren bu harekâtın unutulmaz vekil şahsiyetlerinden biri Mehmet Emin Resulzâde idi. Resulzâde'nin önemli toplumsal yönünü, çatışmalarını, zengin edebî, siyasi tavrını öğrenmeden, onun ilmî bakış açısı akıllarda yer etmeden, 20. asrın aydın manzarasını vermek mümkün değildi. Azerbaycan'ın şikâyetleri ve serüvenleri uğrunda yorulmaz mücadeleci Resulzâde'nin hayat ve faaliyetleri bu bakımdan oldukça değerlidir. (Elçin, 1994, s. 7)

Elçin, yakın tarihe ışık tutan eserine, çok kıymet verdiği Mehmet Emin Resulzâde'nin ölüm haberi ile başlar burada Resulzâde'nin doğum yeri, doğum tarihi ve ailesine dair bilgilere yer vermez. Onunla ilgili yapılan çalışmalarda Resulzâde'nin öz geçmişi şöyle aktarılır. Mehmet Emin Ahund Hacı Molla Ekberoğlu Resulzâde 31 Ocak 1884 yılında Bakü'nün Novhanı köyünde doğmuştur. Resulzâde ilk tahsilini babası Hacı Molla Ali Ekber'den almış, II. Rus-Müslüman Okulu ve Bakü Teknik Okulunda eğitimine devam etmiştir. Resulzâde ayrıca Bakü'de sanat mektebinde de birkaç yıl eğitim görmüştür (Yagublu, 2015, s. 18; Elekberov, 2014, s. 60). Resulzâde'nin özellikle siyasi ve fikri hayatının nüveleri bu dönemlerde oluşmuştur. 1902 yılında 17 yaşında iken Bakü'de Müslüman İnkılâp Teşkilatı'nı kurmuştur. 1904 yılında bu teşkilatı Müslüman Demokratik Müsavat Cemiyetine dönüştürmüştür (Rüstemova, 2005, s. 247). Henüz genç yaşlarda, Çarlık Rusya'nın Azerbaycan'ın yeraltı kaynaklarını sömürme, halkını baskı altına alma ve genel manada Azerbaycan'ı işgal etme eğilimleri, onun bağımsızlık fikirlerinde ve hürriyet mücadelesinde büyük bir etken olmuştur. Mehmet Emin Resulzâde böyle bir ortamda Millî Harekâtın öncülerinden olmuş ve bu harekâtın hem entelektüel bir nitelik kazanmasında hem de resmi bir politika hâline gelmesinde büyük bir rol oynamıştır. O, attığı adımlarla millî birlik ve beraberliğin inkişafını sağlamıştır (İsmayılov, 2024, s. 245-247). Elçin de Mehmet Emin Resulzâde'nin sosyal demokrat bir çizgide siyasi hayatını sürdürerek inkılabı inanan diğer aydınlar için bir yol gösterici ve bağımsızlık mücadelesine gönülden destek verenleri aynı paydada buluşturan bir aydın olarak tarihteki yerini aldığını şöyle belirtir:

Sosyal demokratların programında kendi kaderini tayin etme hakkı ve millî meselelere bağlı halk birimlerinin olması kuvvetle isteniyordu. Bu da aslında kendi halkını millî esaretin elinden kurtarıp ona hürriyet getirmek arzusuyla yaşayan güçlü Azerbaycan aydınlarını sosyal demokrat hareketine yöneltiyordu. Bu harekete geçildikten sonra önceki tüm fikirlerinden ayrılanlar arasında Resulzâde'den başka Sultan Mecid Efendiyev, Ahmed Bey Ağayev, İsa Bey Aşurbeyov vd. vardı. Hümmetçiler, 'İnkılâp' harekâtını, Birinci Rus devrimi yıllarında seslerini duyurma eylemlerine aktif katılım gösterip Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Bakü komitesi ile hareket edenlere bırakıyorlardı. Onların faaliyetinin asıl amacı matbaa sayfalarındaki eleştiri oklarına bağlıydı. Bu bağlamda Resulzâde, 'Hümmet' teşkilatının organları 'Hümmet', 'Yoldaş' ve 'Tekâmül' dergilerinde ve Ehmed Bey Ağayev'in yayınlattığı 'İrşad' ve 'Terekki' gazete sayfalarında en güncel problemleri aydınlatan çok sayıda makale çıkarmıştı. (Elçin, 1994, s. 8)

Hümmet Teşkilatı'nın "Müslüman Sosyal Demokrat" bir yaklaşım benimsediği ve bunda teşkilatın kurucu üyesi olan Resulzâde'nin büyük rolü olduğu aktarılmıştır. Teşkilat'ın yayın organları olan gazete ve dergilerde Resulzâde'nin birçok makalesi yayımlanmıştır (Elekberov, 2014, s. 61).

Mehmet Emin Resulzâde'nin çabası ve yakın arkadaşlarının yoğun mücadeleleri sonucu 1918 yılında Azerbaycan tam bağımsızlığını ilan etmiştir. Elçin bu süreci şöyle aktarır: "Muhalefet partilerinin birimlerinden ibaret olan Azerbaycan Millî Şurası yaratılmalıdır. Oy birliği ile Mehmet Emin Bey, Millî Şura'nın başkanı, Fetelihân Hoyski ise hükümetin başkanı seçildi. Uzun süreli ve etraflı müzakerelerden sonra Millî Şura, Azerbaycan'ın tam bağımsızlığını ilan etti." (Elçin, 1994). Azerbaycan'ın bağımsızlık uğrunda yaşadığı heyecan 1920 yılında büyük bir sekteye uğramıştır. 1920 yılının Nisan ayında parlamento komünistlerin eline geçmiş, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin birçok lideri katledilmiş, diğer liderler bu kıyımaya uğramamak için Azerbaycan'ı terk etmek zorunda kalmışlardır. Resulzâde hapse atılmış ve hapis hayatından sonra sürgün edilmiştir (Rzayev,2020, s. 922, Yusifli, 2025, s. 108). Resulzâde'yle birlikte onlarca aydın sürgüne gönderilmiştir. Bu muhacir akını Azerbaycan muhaceret tarihinin en önemli olaylarından biri olarak kabul edilmiştir. Yıkılan cumhuriyetin yeniden inşası farklı bölgelerde, çeşitli şekillerde tekrardan gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Böylece Resulzâde, Mirza Bala Mehmetzade, Ahmet Ağaoğlu, Ahmet Caferoğlu gibi birçok fikir adamı başta Türkiye olmak üzere birçok ülkeye gitmek zorunda kalmışlardır (Enserov, 2018, s. 101-107).

Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra vuku bulan sürgün hayatı Resulzâde'nin fikirlerini ve mücadelesini sekteye uğratmamıştır. Onun başını çektiği bağımsızlık harekâtı millî meselelere bağlı halk birimleri şeklinde gelişim göstermiştir. Böylece Mehmet Emin Resulzâde etrafında topladığı, bağımsızlığa inanan sosyal demokrat, vatanperver şahsiyetleri bir lider vasfıyla yönetmiş, yönlendirmiş, bu uğurda atılacak adımlara öncülük etmiş ve bu bağımsızlık harekâtına katılacaklara büyük bir cesaret vermiştir (Ahmedova, 2024, s. 333). Mehmet Emin Resulzâde'nin mücadelesi bunlarla sınırlı kalmamış, o fikirlerini, duygu ve düşüncelerini aktarmak için farklı dergilerin yayın faaliyetine başlamasına katkılar sunmuş, çeşitli dergi ve gazetelerde en güncel problemlere dair düşüncelerini aktaran çok sayıda makale yazmıştır (Enserov, 2018, s. 102-103).

Azerbaycan'dan sürgün edilen Resulzâde İran'a gitmiş ve 1908-1911 yılları arasında burada çalışmalarına devam etmiştir. Burada inkişaf eden Meşrutiyet İnkılabı'nın içinde yer almış ve çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu kapsamda Səttərxan, Bağırxan, Seyid Hüseyin Təbatəbai gibi önemli isimlerle yakın ilişkiler kurmuş, anti-emperyalist ve anti-Rusya düşüncelerini burada daha yüksek sesle dile getirmiştir. Hem fikirleriyle hem de bu fikirlerin nüvesi olan yazılarıyla büyük bir etki alanı oluşturmuştur (İsahanlı, 2005, s. 115). Böylece Resulzâde sürgün olarak gittiği İran'da fikirlerinden, istikbâl ve istiklâl mefkûresinden hiç vazgeçmemiştir. İran'daki inkılâp hareketlerine katılmış, buradaki dergi ve gazetelerde fikirlerini beyan eden yazılar kaleme almıştır. Onun aydın yönü İran inkılâpçılarına derinden tesir etmiştir. Bu fikirlerin yayılması için elzem olan yayın organlarının ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır. Elçin de eserinde Resulzâde'nin İran'a sürgün edilmesini ve buradaki ilişkilerini mühim gelişmeler olarak şöyle aktarır:

Resulzâde'nin sosyal demokrat devri onun hayatının en önemli safhalarından biridir. 1909 yılında hükümet dairelerinin takibi yüzünden Azerbaycan'ı terk etmeye mecbur olan Mehmet Emin Resulzâde, sosyal demokratlara yakınlığı ile Bolşeviklerin millî meseleye münasebetine inancını tamamen yitirir. O, İran'a gider. Meraklı bir insandır. İran o zamanlar 1905-1911 yılları meşrutiyet inkılâbının aniden kuvvetlendiği bir ülke konumundadır. Neriman Nerimanov'un yarattığı yardım teşkilatının kolları İran inkılâpçılarına katılım gösterirler. Mehmet Emin Resulzâde de inkılâbın aktif katılımcısı olur. O, 1909 yılında Tahran'da İran'ın ilk

günlük gazetesi olan 'İrane Nov' gazetesinin yayımına başlayıp aynı devirde yazdığı makalelerinde Şah rejiminin gaddarlığını ve Rus Çarizminin Rusya'da olduğu gibi, İran'da da meşrutî hareketi boğmaya çalışan hilekâr siyasetini açığa çıkarır. Bu makalelerde Settarhân'ın rehberliğinde, Azerbaycan halkının kalktığı özgürlük harekâtına, İran meşrutîyetinin ilan edilmesine ve meşrutî meclise seçilenlere geniş yer verir. Mehmet Emin, 1910 yılında İran Demokratik Partisi'ne dâhil olur, partinin önderi Seyyid Hasan Tağızâde'yle birlikte mücadele birliği eder, dostluk yapar ve partinin merkezi komitesinin başına geçer. (Elçin, 1994, s. 9)

Resulzâde'nin hayatının önemli bir kısmı sürgünde geçmiştir. Siyasi bir sürgün olarak zorlu bir yaşam sürmüş, vatan hasreti çekmiştir. Onun katlandığı tüm bu zorlu yaşam, gurbet ve sürgün hayatı Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanması hususundaki kararlılığının göstergesidir. Sevda Süleymanov'a göre Resulzâde'nin bu tercihi, kişisel trajedisi ile siyasi kararlılığının iç içe geçtiğine işaret eder. Sürgüne gitmesi ve gurbet hayatı yaşaması onun idealleri uğrunda bir geri çekilme değil aksine bu idealleri gerçekleştirmek için yeni ve daha güçlü bir sayfa olmuştur (Süleymanova, 2005, s. 285). Elçin de eserinde bu hususa dikkat çekmiştir. Resulzâde'nin sürgün olarak gittiği yerlerdeki hürriyet hareketlerinde nasıl aktif bir rol oynadığı onun yaşam öyküsünde de açıkça görülmektedir.

Yılmaz tavrı, sürgün edildiği yerlerde dahi bağımsızlık uğrunda verdiği çabalar, halkı ve aydın kesimi bu yönde teşvik etmesi onun İran'da da uzun süre barındırılmamasına sebebiyet vermiştir. Bu nedenle Türkiye'ye sürgün edilmiş ve faaliyetlerine Türkiye'de devam etmiştir. Hayallerine ulaşma gayesiyle Tahran'daki mücadele arkadaşı Seyit Hasan Tağızâde ile İstanbul'a gelen Resulzâde, burada siyasi muhaceret yaşayan Ağaoğlu Ahmet ve Hüseyinzâde Ali Bey gibi isimlerle birlikte mücadelesini sürdürür. Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi önemli fikir adamlarıyla tanışır (Akpınar, 2008, s. 3). Toplumsal ve siyasal faaliyetlerini burada sürdürmeye çalışır. Türk Ocağı cemiyetine bağlı Türk Yurdu dergisinde fikirlerini beyan eden yazılar yazar (Memmedov, 2005, s. 211-212). Bu süreçte Resulzâde'yi fikri yönden etkileyen en önemli isimlerden biri de Cemalettin Afgani'dir. Resulzâde'nin "büyük mütefekkir" ve "İslam modernizmi"nin kurucusu olarak nitelenen Cemalettin Afgani'den derinden etkilendiği, onun milliyetçilik hakkındaki yeni fikirlerini benimsediği aktarılmıştır. Resulzâde bu kapsamda Afgani'nin *Millî Birlik Felsefesi* eserini Farsçadan Türkçeye çevirmiş ve Türk Yurdu dergisinde yayımlamıştır (Elekberov, 2014, s. 63). Elçin de Resulzâde'nin hayatındaki bu kırılmayı çok kıymetli bularak eserinde aktarmış, onun fikri ve ilmî hayatını şekillendiren en önemli yaklaşımın "millî vahdet" felsefesi olduğunu vurgulamıştır:

İrticanın zirve yaptığı bu zamanda ve devrin şartlarında yaşayıp, mücadele etmek mümkün olmadığından Mehmet Emin Resulzâde, Seyyid Hasan Tağızâde'yle 1911 yılında Türkiye'ye göç etmek zorunda kaldı. Bu zaman Türkiye'de 'Millî Uyanış' devriydi. Genç inkılâpçılardan doğan bu uyanış, geleceğe dair yeni ümitler veriyordu. O devirde yaratılan medeni maarif cemiyetleri ve dernekleri arasında en tesirli olanı 'Türk Ocağı' idi. Bu ocağın ışığında Türk aydınlarının en değerli vekilleri bulunuyordu. Bunların başında Azerbaycan edip ve sosyal hizmet adamları Ahmed Bey Ağayev ve Alibey Hüseyinzâde, Türkiye'nin bir devlet olarak siyasi gelişimi ve çağdaşlaşmasında önemli rolleri olmuş meşhur sosyal ve edebiyat bilginlerinden Ziya Gökalp vd. yer alıyordu. Cemiyetin işlerine Mehmet Emin aktif katılım gösteriyordu. Örneğin yerli matbaada o zaman son derece güncel ve tartışmaya açık olan Türk dili meselesinin siyasetle ilişkisini birçok makalesinde işlemiş, yayımlamaya başlamıştır. 'Türk Yurdu' dergisinde 'İran Türkleri' adı ile yeni bir bölüm açmış ve orada İran Azerbaycanlılarının problemlerini ve Şah rejimi devrindeki hukuksuz durumları dünyaya duyurmak istemiştir. (Elçin, 1994, s. 10)

Millî benliğin terkedilmesi probleminde önemle eğilen Resulzâde “milletten başka önemli değer yoktur” düsturu etrafında düşüncelerini çeşitlendirmiş ve bu düşüncelerini farklı dönemlerde ele aldığı yazılarla halkla buluşturmuştur. Mehmet Emin Resulzâde, aydınlarla kurduğu münasebet ve onları bağımsızlık yolunda örgütlemesiyle de mühim icraatların gerçekleşmesine öncülük etmiştir. Onun siyasi hayatını şekillendiren fikirlerin başında Türkçülük ideolojisi gelir. Azerbaycan’da Türkçülük eğilimleri gerçek manada XX. yüzyılın ilk yarısında başlamış, tedricen farklı isimler etrafında şekillenmeye devam etmiştir. Bunların başında E. Hüseyinzade, A. Ağaoğlu, E. Topçubaşov, N. Yusifbeyli gibi isimler gelir. Türkçülük mefkûresinden etkilenen önemli isimlerden biri de Mehmet Emin Resulzâde’dir. Resulzâde siyasi hayatının, politik mücadelelerinin ilk dönemlerinde her ne kadar Panislamizm görüşünü benimsemiş olsa da daha sonra tanıştığı isimlerden etkilenerek düşünce ve fikirlerini Türkçülük mefkûresi düzleminde kaydırmıştır (Elekberov, 2014, s. 34-35). Türkçülük ideolojisinin onda yer etmesinde Türk aydınlarının büyük rolü vardır.

İlk milliyetçilik cereyanlarının aynı ırka mensup insanları bir merkez altında toplama fikri etrafında geliştiği, Türkiye’deki aydınların, şair ve yazarların da bu düşüncelerden etkilenerek, Panturanizm, Pantürkizm gibi akımlar vücuda getirdikleri bilinmektedir. Ahmet Vefik Paşa, Şeyh Süleyman Efendi, Süleyman Paşa gibi isimler bu akımların oluşmasına öncülük etmişlerdir. Bu teoriler Ziya Gökalp’ın fikir ve önerileri etrafında sistematize edilerek geniş çevrelere ulaşmıştır. İşte Resulzâde de Ziya Gökalp’ın sistemleştirdiği Türkçülük akımı fikirlerinden derinden etkilenmiş ve bu teoriyi siyasi mücadelesinin merkezine almıştır (İmanova, 2024, s. 294-295, Soydaş, 2022, s. 107). Resulzâde özellikle Türkçülük idealine dayanan fikirleri siyasi hayatını derinden etkilemiş, bu fikir ve ideallerin gerçekleşmesi siyasi parti faaliyetleri bağlamında somut bir karşılık bulmuştur.

Sovyet Hükümeti’nin baskısı ve diplomatik sebeplerden ötürü Resulzâde ve arkadaşları 1931 yılında Türkiye’yi terk etmek zorunda kalmış ve Almanya’ya gitmişlerdir (Elekberov, 2014, s. 69). Resulzâde 2. Dünya Savaşı’nın ardından Türkiye’ye geri dönmüş, 1949 yılında Ankara’da kurulan Azerbaycan Kültür Derneğinin ilk genel kongresinde derneğin fahri başkanı olmuştur. 1952 yılında kısa bir süreliğine tekrardan Avrupa’ya giden Resulzâde Kafkasya İstiklâl Komitesi’ni kurmuş ve “Hür Avrupa” radyosunda bağımsız Azerbaycan ideali uğrunda yayınlar yapmıştır (Enserov, 2018, s. 106).

Elçin’in eserinde Resulzâde’nin hayatında çok önemli bir yeri olan Türkiye merkezli faaliyetler, İstanbul ve Ankara’da yapmış olduğu çalışmalar ayrıntılarıyla yer almaz. Oysaki onun Ankara’da kurulmasına öncülük ettiği Azerbaycan Kültür Derneği hayatında mühim bir yere sahiptir. Azerbaycan siyasi muhaceretinin Türkiye’deki faaliyetleri genel olarak iki döneme ayrılmıştır. Birincisi Resulzâde’nin 1922 yılında Türkiye’ye geldiği ve siyasi baskılar sebebiyle 1931 yılında buradan ayrılmasına kadar geçen dönemdir. İkincisi ise Resulzâde’nin 1947 yılında Türkiye’ye geldiği ve 1991 yılında Azerbaycan’ın bağımsızlığını kazandığı zamana kadar geçen dönemdir. Bu iki dönemde de başta Resulzâde olmak üzere Azerbaycan muhacirleri Türkiye’de önemli faaliyetler yürütmüşler, dernekler kurmuşlar, siyasi ve sosyal birçok faaliyete imza atmışlardır. Tüm bunların temel gayesi Azerbaycan’a bağımsızlığını kazandırmak, devleti, milleti ihya etmek, Azerbaycan’ın bağımsızlık ülküsünü dünyaya duyurmak ve kabul ettirmektir (Turan, 2016, s. 1184).

Azerbaycan Millî Merkezi'nin başkanı Mehmet Emin Resulzâde 1947 yılında Türkiye'ye geri döner ve Ankara'ya gelir. Azerbaycan siyasi muhacirleri bu dönemde önemli siyasi ve içtimai faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. İşte bu faaliyetlerden biri de Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesini, tarihini, edebiyatını, kültürünü anlatmak, tanıtmak, konferanslar düzenlemek, zorda olan yurttaşlara maddi imkanlar sağlamak gibi birçok amaç etrafında kurulan (1949) Azerbaycan Kültür Derneğidir (Akın, 2020, s. 4566; Şimşir, 2002, s. 142-143). Nesiman Yagublu da Azerbaycan Kültür Derneğinin Mehmet Emin Resulzâde'nin hayatında önemli bir yeri olduğunu belirterek, onun ikinci vatani olarak gördüğü Ankara'da düşüncelerini ve hayallerini gerçekleştirmek maksadıyla bu derneği kurduğunu aktarır. Resulzâde'nin öncülük ettiği bu dernek eski askerlerin ve muhacirlerin bir araya geldiği ve mücadelelerini sürdürdükleri bir merkez olmuştur. Resulzâde siyasi, sosyal, kültürel vb. birçok alanda önemli faaliyetler yürüten ve kıymetli çalışmalara imza atan bu derneğin fahri başkanı olmuştur (Yagublu, 2015 s. 36-37, 83). Bu hedefler doğrultusunda faaliyete başlayan Azerbaycan Kültür Derneği sadece tanıtım görevi görmez. Azerbaycan'ın sorunlarının ulusal ve uluslararası platformlarda duyurulması, Karabağ sorununa ve özgürlük hakları hususlarında meydana gelen hukuksuz yaklaşımlara çözüm bulmak derneğin temel görevlerinden olur (Aslanlı ve Kurban, 2016, s. 39). Sebahattin Şimşir'e göre Mehmet Emin Resulzâde'nin önderliğinde kurulan Azerbaycan Kültür Derneği, gerçekleştirdiği faaliyetler özelinde düşünülecek olursa 2. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'deki Azerbaycan Türklerinin aktif rol aldığı en etkili merkezi teşkilatlarından biri olmuştur (Şimşir, 1995, s. 34).

Mehmet Emin Resulzâde'nin önderliğindeki bu dernek, Azerbaycan siyasi muhaceretinin kültürel ayağını oluşturan en önemli teşkilatlarından biridir. Resulzâde dernekte aktif rol almış ve farklı dönemlerde konferanslar vererek yurttaşları bilinçlendirme gayreti içinde olmuştur. Bu minval üzere Resulzâde, *Azerbaycan Kültür Gelenekleri* (28 Mayıs 1949), *Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı* (27 Kasım 1949), *Çağdaş Azerbaycan Tarihi* (28 Mayıs 1950), *Azerbaycan Cumhuriyeti* (1952) isimleriyle konferanslar vermiş ve bir nevi Azerbaycan Devleti'nin ve halkının sözcüsü olmuştur. Derneğin Ankara'da kurulması ise siyasi muhaceretin merkezini İstanbul'dan Ankara'ya taşımıştır. Elçin eserinde Resulzâde'nin yılmaz tavrı ve mücadelesini aktarırken onun kurumsallaşma ve tüzel kişilik kurma gayretlerine dair ayrıntı vermemiştir. Buna karşın Refik Turan, Mehmet Emin Resulzâde'nin Azerbaycan muhaceretini kurumsallaştırması yönündeki bu adımının çok önemli olduğunu vurgular. Bu yönelim Azerbaycan Kültür Derneği adıyla tüzel kişilik kurmak suretiyle kurumsallaşma yönünde atılmış bir adımdır. Bunun altında yatan gerekçe ise SSCB'ye karşı uzun ve zorlu mücadelenin alt yapısını oluşturma gayretidir (Turan, 2016, s. 1186-1197). Mehmet Emin Resulzâde, bilinçli olarak attığı bu adımlarla aslında siyasi ve kültürel tüm mücadelesini tüzel bir formata kavuşturmuş, kendisinin ve çevresindekilerin gerçekleştirmek istedikleri tüm faaliyetleri kurumsal bir zemine oturtmuştur.

5. Üç Renkli Bayrak, Türk Dili ve Resulzâde

Mehmet Emin Resulzâde'nin ideolojik hayatında Türkçülük, İslamcılık ve Muasırılık fikri mühim bir yere sahiptir. Bu yaklaşımın Azerbaycan bayrağının esasını teşkil eden fikirlerle örtüştüğü ifade edilmiştir (Budak, 2018, s. 335-340; Elekberov, 2014, s. 36). Bu düşünceye göre Azerbaycan bayrağındaki üç renk bu fikri temsil etmektedir. Mavi renk Türklüğü, kırmızı renk muasır medeniyet olgusunu, yeşil renk ise İslam'ı temsil eder. O, "üç renkli bayrağı" bağımsız Azerbaycan'ın özgürlük sembolü olarak görmüş, bu bayrağın bir simge ve medeniyetin somut

göstergesi olduğunu belirtmiştir. Resulzâde'nin düşünce dünyasında bayrak en büyük bağımsızlık nişanesidir. Buradan bakıldığında Resulzâde'nin de benimsediği Türkçülük, İslamcılık ve Muasırılık fikri onun bayrak hassasiyetiyle bir bütünlük gösterir. Yani bir nevi Azerbaycan bayrağı Resulzâde'nin fikirlerinin sembolü olmuştur. Elçin eserinde Resulzâde'nin üç renkli bayrak hassasiyetini, bayrağın bir sembol olarak onun ve tüm Azerbaycan halkının hayatındaki önemini şöyle aktarır:

Bağımsız devletin kıymetli göstergesi olan üç renkli bayrağın öneminden özellikle bahseden Mehmet Emin Resulzâde, onu insanlığın göstergesi, İslam medeniyeti ve Avrupa'nın çağdaş, sivil duruşunun işareti gibi kıymetli olduğunu belirtti. "Bir kere yükselen bayrak bir daha inmez." demekle sanki o, önceden çok ağır hukuksuzluk kurallarına tabi tutulmuş Azerbaycan halkını hiçbir gerekçe, tek gerçek olan özgürlük yolundan döndüremez. Çünkü Azerbaycan kendi içinde o özgürlük ateşini koruyup, saklıyor. Bu ateş ve alev ezelden beri doğruyu aktaran halklar için ışık saçan bir yıldız olmuştur. Bu ateşi Azerbaycanlıların gönlüne koy ve özgürlüğe giden ağır, inişli çıkışlı yollarımızı ışıklandıran vatanımızın geleceğine ışık saçan meşaleye dönsün. (Elçin, 2014, s. 17)

Resulzâde, bağımsızlık yolundaki önemli araçlardan birini Türk dili olarak görmüş ve Türk dilinin kullanımı hususunda kıymetli öneriler sunmuştur. Resulzâde'ye göre dil ve dinin bir toplum için iki önemli husus olduğuna, bunların toplumun konumunu belirleyici temel faktörlerden olduğuna işaret edilmiştir (Guluzade, 2024, s. 197). Resulzâde Türkçenin gözbebeği gibi korunması gerektiği düşüncesine sahiptir. Türkçenin korunması herkes için bir görev ve sorumluluktur (Elekberov, 2014, s. 63-64). Onun hangi mevkide hangi mekânda olursa olsun dil hususunda taviz vermediği aktarılır. Öyle ki devlet dairlerinde, parlamentoda Türkçenin kullanılmasını, resmî yazışmaların, parlamentodaki oturumların yalnızca Türkçe yürütülmesini istemiş ve bunu her daim savunmuştur. 29 Haziran 1919'da parlamentoda düzenlenen 6. oturumda parlamentoya gelen mektupların Rusça okunmasına itiraz etmiş ve bu tepkisini de oturumu terk ederek göstermiştir (İsmayılov, 2005, s. 136). Elçin, onun bu yöndeki düşüncelerini ana dil hassasiyeti üzerinden verir ve şöyle ifade eder:

Resulzâde 'Şelale', 'Dirlik' dergilerinde 'İkbâl' gazetesinde dil, millet ve dinle ilgili tartışmalarda aktif faaliyet gösteriyordu. Anadil problemiyle ona bağlı sorunlar hakkındaki düşünceleri yabancı sözlerden temizlenmiş Türk dilinin sadeleştirilmesi taraftarı olan 'Yeni Lisan' harekâtı katılımcılarının ağzıyla söylersek 'Romantik Panturanizm' zamanında Türk dili birliği düşüncesi Müsavat'ın aydınları arasında yayılmıştı. (Elçin, 1994, s. 10-11)

Türk dilinin sadeleştirilmesi, ana dil problemlerinin halledilmesi, Türk dilinin yabancı tesirlerden kurtarılması fikirleri onun bağımsızlık yolunda gerçekleştirmek istediği en önemli adımlar olduğu ifade edilebilir. Elçin eserinde özellikle dilin sadeleştirilmesi, ana dilin yabancı tesirlerden kurtarılması düşüncelerine vurgu yapar. Oysaki Resulzâde'nin Türk dilinin sadeleştirilmesinin yanı sıra dil birliğine de büyük önem verdiği ifade edilmelidir. Çünkü o, toplumu, nesli, kültürü bir arada tutan, dirliği sağlayan o topluma millet olma vasfı kazandıran yegâne unsurlardan birinin dil olduğunu savunmuştur. Ona göre dil, halkların inkişafını sağlayan mühim bir araçtır (Hasanli, 2005, s. 81). İşte halkların inkişafını sağlayan ve bağımsızlık hayaline kavuşmada temel araçlardan biri dildir. Bu sebeple Resulzâde ana dilin kullanımına, dilin sadeleştirilmesine ve Türk dili projesine büyük önem vermiştir.

Resulzâde'nin millî görüş etrafında tam bağımsız cumhuriyet ve özgür Azerbaycan halkı hayali onu bağımsız Azerbaycan'ın mimarlarından biri hâline getirmiştir. Siyasi gelişmeler, özgürlük fikrine inanan aydınların ve bu yöndeki kuruluşların bir araya toplanmasının elzem olduğunu göstermiştir. Vusala Musalı, Resulzâde'nin dünyanın dört yanına dağılmış olan Azerbaycan aydınlarını, diasporasını tek bir çatı altında toplamayı başardığını belirterek onun bu yönde büyük bir özveri gösterdiğini ifade eder (Musalı, 2024, s. 650). Bu bağlamda Elçin de Resulzâde'nin etrafında aynı davaya inanmış insanları bir araya getirme hususunda mühim bir vasfa sahip olduğuna işaret eder. Faik Elekberov Resulzâde'nin önderliğinde Türk Âdem-i Merkezîyetçilerle Müsavat taraftarlarının birleşerek toplumsal ve siyasal süreçlerde birlikte hareket ettiklerini ve Azerbaycan'ın tarihinde önemli bir rol oynadıklarını belirtir. Böylelikle büyük nüfuza sahip şahsiyetler bir araya toplanmış Azerbaycan'ın bağımsızlığı için mühim adımlar atılmıştır. Bu teşkilatlanmanın başındaki isim ise Mehmet Emin Resulzâde'dir (Elekberov, 2014, s. 40). Böylelikle milletin dirilişi, Azerbaycan'ın bağımsızlık çabaları, halkın medeniyet yolundaki gelişimi; Resulzâde'nin mücadelesi ve yılmaz gayretiyle vücut bulmuştur. Elçin, onun birleştirici gücüne şöyle dikkat çeker:

Temiz ruhlu Resulzâde ağır zamanlarda inancını ve ümidini hiç yitirmedi. Gence'de dillendirilen ilk idealinde şunları söyledi: 'Efendiler! Ağır yükün olduğu bu zamanda Millî Şura'nın ilk oturumunu açıyorum. Bugünkü meselenin müzakeresinde durumun adil olmayışının mesuliyeti bize düştü, ümitsizliğe kapılmadan soğukkanlı bir şekilde davranmalıyız. İnanıyorum ki şartların önemini göz önüne alıp ileri sürdüğümüz kararlar vatanın ve milletin menfaatine üstünlük katacaktır. Bununla da birliğimizin gerçekleşmesine şahitlik edeceksiniz. (Elçin, 1994, s. 14-15).

İçte ve dışta yaşanan siyasi gelişmeler karşısında Resulzâde inancını ve mücadele azmini yitirmemiştir. Resulzâde'nin bu yaklaşımı onun siyasi hırsları ve kendi emelleri uğrunda hareket etmediğini, en zorlu zamanlarda dahi fikirleriyle çevresine yol gösterdiğini, mücadele azminden hiç vazgeçmediğini, en büyük hayali olan bağımsız bir Azerbaycan'a kavuşmak pahasına bütün mevki ve makamlardan hatta hayatından feragat ettiğini göstermesi açısından son derece kıymetlidir.

Sovyet zulmünü hep ensesinde hisseden Mehmet Emin Resulzâde tüm bu zaman zarfında sadece siyasetle uğraşmamış edebî anlamda son derece kıymetli eserler vermiştir. Elçin Resulzâde'nin "edebiyatı yakından bilen büyük bir edip" olduğunu belirtir fakat bu yönüne dair ayrıntılı bilgiler aktarmaz. Oysaki kaynaklarda Resulzâde'nin önemli eserler kaleme aldığı aktarılır. Onun 17-18 yaşlarında, 1900'lü yılların başında Bakü'de katıldığı siyasi faaliyetler edebî dünyasının da şekillenmesine vesile olmuştur. Resulzâde'nin edebî yaratıcılığını bu dönemde kazandığı belirtilmiştir. İlk kalem tecrübesi "muhammes" adlı şiiri 1903 yılında "Şark-i Rus" gazetesinde yayımlanmıştır (Elekberov, 2014, s. 61). Resulzâde farklı türlerde eserler kaleme almış, fikirlerini, duygu ve düşüncelerini bu eserler vasıtasıyla insanlara ulaştırmıştır. "Muhammes" (1903), "Kara Pul" (1906), "Nevha" (1906), "Tasavvurat-i Ahrarane" (1907), "Hasb-i Hâl" (1907), "Mezaliyet içinde Mübhemiyyet" (1907), "Sailere" (1908), "Kardaşım, Arkadaşım" (1913), "Hedef-i Amalıma" (1913), "Mayıs Duyguları" vs. gibi şiirleri; "Karanlıkta Işıklar" ve "Nâgehân Bela" isimli iki piyes; "Bebir Han" (1913), "Gazeteci Seyyid" (1926) hikayeleri, "Bir Türk Milliyetçisinin Stalin'le İhtilal Hatıraları" (1954) anı yazısı bunlardan bazılarıdır. Onun tüm bu eserlerinin tek bir ideale hizmet ettiği belirtilmiştir. Bu hizmet bağımsızlık ülküsünün sosyopolitik alanda olduğu gibi edebî alanda da oluşturulması

ve yayılmasıdır. Onun bu düşüncedeki eserleri Azerbaycan edebiyatında özgürlük, hürriyet, vatan bayrak, bağımsızlık fikirlerinin uyanışına ön ayak olmuş, şair ve yazarların edebî dünyalarının şekillenmesinde büyük rol oynamıştır (Musalı, 2024, s. 650). Resulzâde'nin yazmış olduğu şiirler de bu çerçevede son derece kıymetli görülmüştür. O, yazdığı şiirler bağlamında büyük bir şair olarak kabul edilmiştir. Millî ideallerine dair duygu ve düşüncelerini şiirlerinde işlemiş, dünya görüşüne şiirlerinde yer vermiş, millî sembol olarak gördüğü her şeyi şiirlerine taşımıştır. Tarihî, siyasi, toplumsal durumlara bakış açısı, döneminde vuku bulan olaylara kayıtsız olmayışı, medeniyete millî ve tarihî bir bakış açısıyla yaklaşması onun hem ilmî hem de edebî eserlerinin çerçevesini oluşturmuş, üslubunu şekillendirmiştir (Valiyev, 2021, s. 79-80). Elçin, eserinde Resulzâde'nin büyük bir edip olduğundan bahsetse de onun hangi tür ve tarzlarda eserler verdiğine, eserlerinin genel muhtevasına değinmemiştir. Elçin eserinde Resulzâde'nin özellikle medeniyet ve edebiyat problemlerine yönelen eserleri, farklı hususlarda kaleme aldığı makale ve eleştirilerinin birçoğunu sürgün hayatında yazdığını belirtmiş, tüm bu eserlerin onun fikri hayatının estetik birer yansıması olduğunu ifade etmiştir:

Mehmet Emin Resulzâde edebiyatı yakından bilen büyük bir edip idi. Aslında siyasi ve sosyal hizmetkâr Mehmet Emin Resulzâde cumhuriyetçi ve şair Resulzâde'denbaşlıyor. Onun millî idealleri, siyasi dünya görüşü önce şiirde yerini almıştır, yani bu durum tesadüfî değildir. Genç Mehmet Emin'in öğretici bir düşünceye sahip olması, büyük tarihî-siyasi olaylarla mücadele yolundaki şairane bakışı ve bu olaylara yabancı kalmayışı Resulzâde'nin vasat olmayan medeniyet, tarih ve edebiyat problemlerine yönelen ilmî eserleri, makale ve eleştirileri onun yaratıcılığının sürgün devrine rast gelmektedir. (Elçin, 1994, s. 18-19)

Elçin, Resulzâde'nin büyük bir edip olarak kaleme aldığı eserlerle yol gösterici olduğunu vurgulamıştır. Afak Yusifli de Elçin gibi Resulzâde'nin bağımsızlık idealleri etrafında vücut bulan eserlerinin gelecek nesiller için büyük bir ilham kaynağı olacağını savunur. Çünkü bu eserler bağımsız Azerbaycan hayalinin bir nüvesidir. Resulzâde'nin edebî eserleri millî kimliğin korunmasında ve istiklâl düşüncesinin sonraki nesillere aktarılmasında mühim bir rol üstlenmiştir. Yusifli'ye göre bu eserler “eşsiz bir miras”ın örnekleridir (Yusifli, 2025, s. 108-109).

Burada değinilmesi gereken bir başka husus ise etki alanı bu kadar geniş olan bir şahsiyetin, Azerbaycan şiirinde nasıl karşılık bulduğudur. Elçin eserinde Resulzâde'nin edebî yönüne vurgu yapmış ve iyi bir edip olduğuna işaret etmiş fakat onun Azerbaycan şiirinde nasıl bir imaja sahip olduğuna dair bir herhangi bir bilgi vermemiştir. Oysaki Sovyetlerin ilk yıllarında Resulzâde aleyhine yazılmış şiirler olduğu, bunun yanı sıra 1980'li yıllarda kaleme alınan şiirlerde ve Bağımsızlık Dönemi Azerbaycan şiirinde Resulzâde'ye dair olumlu bir imajın eserlerde yer aldığı aktarılmıştır. Bu bağlamda Resulzâde sadece siyasi bir figür olarak tarih araştırmalarında kalmamış, onun fikirleri, düşünceleri, hayatı, mücadelesi olumlu ve olumsuz bakış açıları etrafında edebî eserlere de konu olmuştur. Bu yöndeki yaklaşımları üç döneme ayırmak mümkündür. Bunlardan ilkinin Sovyetlerin ilk yıllarında kaleme alınan şiirler oluşturur. Samed Vurğun, Memmed Seid Ordubadi, Süleyman Rüstem, Mikail Refili gibi şair ve yazarlar Resulzâde ve onun vermiş olduğu mücadelenin aleyhinde şiirler yazarlar. Bu şiirlerde Resulzâde yalancı, şarlatan, vatani satan, insanları kandıran bir şahsiyet olarak tanıtılır. Müsavat Partisi'nin, Türkçülük, Turancılık davasının yok edildiği, hezimete uğradığı dikkatlere sunulur. Hatta bu durum o kadar ileri bir dereceye varır ki idealleri uğrunda sürgün hayatı yaşamayı göze alan Resulzâde, “burjuva köpeği”, “İstanbul'da tabak yalayan” gibi tanımlamalarla aşağılanır. Sovyetler Dönemi'nde kaleme alınan bu şiirlerin temel amacının

Resulzâde'yi ve onun mücadelesini halkın gözünde değersiz kılmak olduğu ifade edilmiştir. Bunun altında yatan gerekçe ise Sovyetler Dönemi'nde millî bilincin ve bu bilince hizmet edenlerin yok edilmesidir. Böylece şiirler bilinçli bir politikanın aracına dönüşmüştür. Fakat 1980'li yıllarda Azerbaycan şiirinde Resulzâde'nin müstesna bir yere sahip olduğu ve verdiği mücadelenin son derece kıymetli olduğu düşünceleri işlenmiştir. Başta Bahtiyar Vahapzade, Neriman Hasanzade olmak üzere önemli şair ve yazarlar şiirlerinde Resulzâde'nin hayatını Azerbaycan'ın bağımsızlığına adadığını, büyük bir lider olduğunu, bağımsız bir Azerbaycan için kendi yaşamından büyük fedakârlık yaptığını ve onun Azerbaycan halkı için simge bir isim olduğunu işlemişlerdir. Bu yönelim Bağımsızlık Dönemi Azerbaycan şiirine de yansımıştır. Cavid Babaşov, Vahid Kadim, Elmeddin Metleb, Zaur İlhamoglu, Arif Gürşadoğlu, Sara Selcan, Kemale Abıyeva, Zelimhan Yakub, Baba Pünhan gibi isimler Resulzâde'nin vatanperver, bayrağına ve vatanına sevdalı bir lider, idealleri uğrunda yılmadan savaşan bir kahraman, mert, yiğit bir insan olduğu hatta vatan ne kadar mukaddes ise Resulzâde'nin de o kadar mukaddes olduğunu şiirlerinde ifade etmişlerdir (Musalı, 2024, s. 654-677). Tüm bu müspet yaklaşımlar Elçin'de karşılık bulmuştur. Elçin'e göre Resulzâde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin millîlik gururu, millî sembol işaretidir (Elçin, 1994, s. 18).

Resulzâde'nin edebî kişiliğinin ötesinde dikkat çeken yönlerinden biri de tarihciliğidir. Elçin eserinde Resulzâde'nin tarihçi yönüne çok fazla dikkat çekmez. Oysaki Resulzâde, tarihî olaylara yaklaşımı ve kaleme aldığı tarihî eserler göz önüne alındığında şair, yazar olmasının yanı sıra bir tarihçi olarak da nitelendirilmiştir. Onun "Çağdaş Azerbaycan Tarihi" isimli eseri bu anlamda kıymetli bir tarih eseri olarak kabul edilmiştir (Elekberov, 2014, s. 73).

Büyük Türk siyasetçisi, devlet adamı, şair, yazar, edip Resulzâde, ikinci vatanım dediği Türkiye'de 6 Mart 1955 yılında Ankara'da üç defa "Azerbaycan, Azerbaycan, Azerbaycan ..." diyerek hayata gözlerini yummuştur. Onun hayatı boyunca vermiş olduğu mücadele karşısında Azerbaycan halkının ona duyduğu muhabbeti Elçin şöyle ifade eder:

Azerbaycan halkının geleceğinin bir parçası olan Resulzâde'nin anlamlı hayatına, değerli çalışmalarına bugün bir bakış atmak gerekirse; biz vatana, bağımsız Azerbaycan'a sadakat örneği büyük bir şahsiyetin canlı örneğine şahit olduk. Söylenebilir ki bu cesareti bu sevgisi ile tüm Azerbaycan halkının muhabbetini kazanmış ve kalplerde sonsuza kadar yer edinmiştir. Mehmet Emin Resulzâde, ilkelerine sadık, ideallerine bağlı sabır ve fedakârlığın, azim ve kudretin timsaliydi. 20 yaşında 'insanlara hürriyet, milletlere istikbâl' arzusu ile siyasi hayata atılmış ve 'insanlara hürriyet, milletlere istiklâl' fikri ile de 72 yaşında hayata veda etmiştir. (Elçin, 1994, s. 20)

Elçin, Resulzâde'nin fedakârlıklarını daha çok kendi hayatı üzerinden özellikle sürgün, esaret ve muhaceret hayatı üzerinden aktarmıştır. Oysaki Resulzâde'nin ideallerine ulaşma gayesi doğrultusunda sadece kendi hayatını feda etmediği ailesi ve sevdiklerini de bu uğurda feda ettiği görülmektedir. Onun ailesi Sovyet rejiminin kurbanı olmuş, oğlu kurşuna dizilmiş, diğer aile fertleri Kazakistan'a sürgün edilmiş, sürgünde annesi ve eşi vefat etmiş, kızı soğuktan ölmüş, diğer kızı ise kaybolmuştur (Elekberov, 2014, s. 67). Görüldüğü üzere Resulzâde bağımsız Azerbaycan hayaline kavuşmak için sadece kendi hayatından geçmemiş, bir nevi ailesini de bu uğurda feda etmiştir. İşte onu halkının gönül dünyasında bu denli ulvi bir mevkiye taşıyan da bu fedakârlıkları ve tüm bu olumsuzluklara rağmen yılmayan mücadelecî tavrıdır.

O, sadece vermiş olduğu bu mücadele etrafında değer görmemiş, insani özellikleriyle de hem çok sevilmiş hem örnek bir şahsiyet olmuştur. Mehmet Emin Resulzâde terbiyeli, sağlam düşünce sahibi, temiz kalpli, doğru sözlü, vatansever, metanetli, derin düşünce dünyası olan, sabırlı, son derece azimli, entelektüel, son nefesine kadar ağır bedeller ödediği hâlde davasının eri, mücadelecisi, fedakâr bir insandır (Ağayev, 2010, s. 361-362, Muradov, 2019, s. 1527). Onun “insanlara hürriyet, milletlere istiklâl” arzusu fikirlerinin ve vermiş olduğu mücadelenin özeti gibidir aslında. Elçin, Resulzâde’nin fikri hayatının en büyük düsturu olan bu söylemi eserinde tahlil etmez sadece onun mücadelesinin söyleme dönüşmüş şekli olduğunu aktarır. Nazım Muradov onun bu söyleminin altında önemli düşünceler yattığını belirterek, bu söylemi Ziya Gökalp’in yaklaşımı etrafında şöyle yorumlar:

Resulzade, Ziya Gökalp’in ifadesiyle, ne ‘millet ırk demektir’ diyen ‘ırkı Türkçü’; ne ‘milleti kavim zümresiyle karıştıran kavmi Türkçü’; ne milleti ‘... aynı ülkede oturan ahâlilerin mecmuu’ sayan ‘coğrafi Türkçü’; ne ‘millet, Osmanlı İmparatorluğunda bulunan bütün tebaaya şamildir’ diyen Osmanlı; ne ‘millet, bütün Müslümanların mecmuu’ diyen ‘İslâm ittihatçısı’; ne de ‘millet, bir adamın kendisini mensup addettiği herhangi bir cemiyet’ diyen ‘Fertçi’dir... Dolayısıyla “Milletlere İstiklal!”, Mehmet Emin Resulzade’nin tüm dünya ve insanlık için yapmış olduğu adalet çağrısıdır. (Muradov, 2019, s. 1538-1543)

Resulzâde’nin bu anlayışı, kurmak istediği devletin de temelini teşkil eden bir düşünceye dönüşmüştür. Ona göre devlet iki temel dayanağa sahiptir. Biri evrensel insani çıkarlar diğeri farklı milletlerin özgür bir düzlemde gelişim göstermesidir. Bu sebeple halkların kendi özelliklerini, özel çıkarlarını korumalarını benimsemiş, millî kimliklerin her ne olursa olsun muhafaza edilmesinin gerektiğini savunmuş bunların güvence altına alınmasını istemiştir. Tüm bunların insanlığın yararına olduğuna kanaat getirmiştir (İshakov, 2005, s. 139). Bu yaklaşımı, gösterdiği mücadelesi onun, bütün Azerbaycan halkının genel çerçevede tüm Türk dünyasının büyük saygı gösterdiği ve çalışmalarına hayranlıkla baktığı bir şahsiyet olmasını sağlamıştır. Azerbaycan’ın bağımsızlık mücadelesi uğrunda Resulzâde’nin ortaya koyduğu tüm bu gayret büyük bir hayranlık uyandırmış ve gelecek nesillere ilham kaynağı olmuştur. Elçin de Resulzâde’nin başarılı siyaseti, önderliği, mücadele ruhu ve insan haklarına yaklaşımı sebebiyle insanların ona hayranlık duyduğunu belirtir (Elçin, 1994). Elçin’e göre Resulzâde aldığı kararlar, kriz yönetimindeki soğukkanlılığı, liderlik vasıflarıyla büyük bir siyasetçidir. Elçin’in bu düşünceleri Mehmet Emin Resulzâde’nin hem vermiş olduğu mücadeleye hem de bizzat Resulzâde’nin sahip olduğu mücadele ruhuna olan hayranlığının bir yansımasıdır.

Elçin, kaleme almış olduğu eseriyle henüz küçük yaşlarda ölüm haberini duyduğu Resulzâde’nin zorluklarla geçen hayat öyküsüne bir ayna tutmuş, onun nezdinde Azerbaycan’ın bağımsızlık serüvenine tarihî bir kayıt düşmüş, Azerbaycan’ın istiklâl ve istikbâl mücadelesinde Resulzâde’nin rolüne, önemine mühim bir kapı aralamıştır. F. Ahmedova da Resulzâde’nin toplumsal ve siyasal tutum ve davranışları etrafında onun son derece aktif ve bir o kadar da mühim bir siyasetçi olduğuna vurgu yapar. Ahmedova’ya göre Resulzâde zor zamanlarda öngörülerini ve sağ duyusuyla kıymetli bir devlet adamıdır. Onu bu denli güçlü kılan şey ise “millî devletçilik” ilkesine sadık oluşudur. Bu duruşu onun daha çok büyümesine, sevilip sayılmasına, etrafında öncü aydın neslin toplanmasına vesile olmuştur (Ahmedova, 2005, s. 43-44). Millî kurtuluş hareketinin liderlerinden olan ve büyük bir devlet adamı olarak görülen, vatan, bayrak uğrunda hayatını feda eden, halkın istiklâl ve istikbâli uğrunda hayatının son demine kadar mücadele eden, hürriyet, bağımsızlık gibi ağır meselelere çözüm arayan şahsiyetlerin hayatı, toplumsal siyasal faaliyetleri, azmi ve kararlılığı hususlarında ilmi

araştırmalar yapmak, onların verdikleri mücadeleleri gelecek nesillere aktarmak kendisini bu toplumun bir ferdi sayan her araştırmacının “mukaddes borcu” olarak görülmüştür (Memmedov, 2005, s. 207). Mehmet Emin Resulzâde de Azerbaycan’ın istiklâl ve istikbâl mücadelesinde, Türk siyasi tarihinde önemli şahsiyetlerden sadece biridir. Elçin de kaleme almış olduğu eserle bağımsız Azerbaycan uğrunda hayatını feda eden ve mücadele gösteren Mehmet Emin Resulzâde özelinde Türk tarihî ve toplumuna karşı bu “mukaddes borcu” kendi bakış açısı etrafında ödemeye çalışmıştır.

6. Sonuç

Mehmet Emin Resulzâde’nin hayatından kesitler sunulduğu, onun duygu ve düşünceleri, fikirleri ve bağımsızlık uğrunda mücadelesi hakkında birinci ağızdan bilgilerin aktarıldığı bu çalışma önemli bir tarihî kaynak niteliğindedir. Çalışmada bahse konu olan şahsiyetin yapmış olduğu dil ve edebiyat çalışmaları yanı sıra bir devlet adamı olarak siyasi yaşamı ve politik düşüncelerine de ışık tutulmuştur. Biyografik bilgiler aktarılırken dönem şartları göz ardı edilmemiş; dönemin özellikle sosyal ve siyasal durumu, politik gelişmeleri hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Ömrünü Azerbaycan’ın bağımsızlığına adanmış Resulzâde’nin en önemli düşüncelerden birinin Türk Dili Birliği Projesi olduğu özellikle vurgulanmıştır. Rus baskısı ve Ermeni çetelerinin baskılarına karşı durduğu ve her daim soğukkanlı davranışlar sergileyerek çevresindekilere umut verdiği, halkı ve vatani için kendi hayatından vazgeçtiği, bu uğurda büyük fedakârlıklar gösterdiğine işaret edilmiştir. En büyük idealinin ise tam bağımsız bir Azerbaycan olduğu her daim gözler önüne serilmiştir. Resulzâde’nin sürgün yahut esaret hayatında hiç yılgınlık göstermediği, özellikle Ruslara ve Ermenilere karşı vermiş olduğu mücadelesinde son derece cesur ve korkusuzca hareket eden bir vatansever olduğu belirtilmiştir. Onun siyasi yönü dışında edebî yönü ayrıca dikkatlere sunulmuştur. Bağımsızlık, özgürlük, bayrak, vatan vb. hususlarla ilgili düşüncelerini şiirlerinde ustaca işlediği, şiirlerinin öğretici ve eğitici olduğu, eserlerinde görüş ve düşüncelerini estetik bir dille aktarmayı başardığı, medeniyete başka bir devrin gözüyle değil de millî ve tarihî bir gözle baktığı özellikle vurgulanmıştır.

Mehmet Emin Resulzâde Azerbaycan’ın toplumsal ve siyasi anlamda zor dönemlerinde büyük bir çaba göstermiş, Azerbaycan’ın bağımsız bir cumhuriyet olmasında büyük rol almış ve millî bir heyecan ile bugünlerin bayram ilan edilmesinde son derece etkili olmuştur. 20. asrın başında millî şuurun vücut bulmasına katkılar sunmuştur. O, Azerbaycan siyasi gelişmelerinin şekillenmesinde aktif görevler üstlenmiştir. Resulzâde’nin toplumsal yönünü, mücadelelerini, zengin edebî, siyasi tavrını öğrenmeden, onun ilmî bakış açısını öğrenmenin mümkün olmadığı ve 20. asrın aydın manzarasının eksik kalacağı ifade edilmelidir. Mehmet Emin Resulzâde dil, millet ve dinle ilgili tartışmalarda fikirleriyle belirleyici bir şahsiyet olmuştur. Anadil problemiyle ona bağlı sorunlar hakkındaki düşünceleri, yabancı sözcüklerden arındırılmış Türk dilinin sadeleştirilmesi ve Türk dili birliği hususları hakkında görüşleri bu anlamda önem arz eder. Resulzâde’nin söylevlerinin ana hattını Azerbaycan’ın bağımsızlığı ve bu yüce maksada hizmet düşüncesi teşkil etmektedir. Bu çalışmanın Mehmet Emin Resulzâde’nin edebî ve siyasi karakterinin ilmî esaslarla öğrenilmesine katkıda bulunacağı ve onun şahsiyetinin, yaratıcılığının, mücadelesinin, edebî yönünün anlatılması hususunda yol gösterici olacaktır.

Beyanlar

Telif Hakkı Beyanı: CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destekleyen Kuruluşlar: Çalışmada destekleyen kuruluşlar bulunmamaktadır.

Etik Onay ve Katılımcı Onayı: Çalışma etik onay ve katılımcı onayı gerektirmemektedir.

İntihal Beyanı: Bu makale İThenticate intihal programıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

YZ Araçlarının Kullanımı: Yazar, bu makalenin oluşturulmasında Yapay Zekâ (YZ) araçlarının kullanılmadığını beyan etmektedir.

Kaynaklar

- Ağayev, R. (2010). M. Emin Resulzâde ve Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti (28 Mayıs 1918). *Journal of Turkish Research Institute*. 15. <https://izlik.org/JA52SD54PA>
- Ahmedova, F. (2005). Azərbaycan dövlətçilik tarixində M.Ə. Rəsulzadənin yeri. Hamlet İsaханlı (Ed.), *Məhəmməd Əmin Rəsulzadə və ictimai-siyasi ideallar* içinde (s. 17-45). Khazar University.
- Ahmedova, F. (2024). Məhəmməd Əmin Rəsulzadə-millî dirilik məfkurəsindən millî cümhuriyyətə doğru. *BENGI Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 2, 318-337. <https://doi.org/10.58646/bengi.1465982>
- Akın, Ü. (2020). Azerbaycan istiklâline adanmış bir ömür: Abdulvahap Yurtsever. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(31), 4559-4587. <https://doi.org/10.26466/opus.691118>
- Akpınar, Y. (2008). Resulzâde, Mehmed Emin. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. 35, 2-5. <https://islamansiklopedisi.org.tr/resulzade-mehmed-emin>
- Aslanlı, A., Kurban, V. (2016). Azerbaycan-Türkiye ilişkileri ve sivil toplum kuruluşları. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 3(1), 31-43. <https://izlik.org/JA33AK43JG>.
- Budak, A. (2018). Müsavat partisinin 1911-1922 yılları arasındaki faaliyetleri. *Fırat University Journal of Social Sciences*, 28(2), 333-343. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.460965>
- Elçin [İlyasoğlu Efendiyev], (1994). *Məmməd Əmin Rəsulzadə*. ŞƏRQ-QƏRB Nəşriyyat.
- Elekberov, F. (2014). *Məhəmməd Əmin Rəsulzadə'nin dünya görüşü (elmi-ictimai monoqrafiya)*. Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri.
- Enserov, V. (2018). Mehmet Emin Resulzade önderliğinde Türkiye'de çıkarılan Azerbaycan siyasi muhaceret dergileri. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)*, 3(1), 100-126. <https://izlik.org/JA47LF38MU>
- Guluzade, P. (2024). Mehmet Emin Resulzade'nin dünya görüşünde dinin önemi. *BENGI Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 2, 190-204. <https://doi.org/10.58646/bengi.1461713>
- Hasanlı, C. (2005). Böyük əməlpərvər. Hamlet İsaханlı (ed.). *Məhəmməd Əmin Rəsulzadə və ictimai-siyasi ideallar* içinde (s. 61-99). Khazar University.
- İmanova, A. (2024). XX. yüzyılın başlarında ulusal siyasi düşünce tarihinde Mehmet Emin Resulzade. *BENGI Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 2, 289-308. <https://doi.org/10.58646/bengi.1463918>

- İsahanlı, H. (2005). Siyasi liderlər və ictimai-siyasi ideallar Məhəmməd Əmin Rəsulzadə. Hamlet İsahanlı (ed.). *Məhəmməd Əmin Rəsulzadə və ictimai-siyasi ideallar* içinde (s. 109-130). Khazar University.
- İsmayılov, K. (2005). M.Ə. Rəsulzadənin Azərbaycan cümhuriyyətinin parlamentində fəaliyyəti. Hamlet İsahanlı (ed.). *Məhəmməd Əmin Rəsulzadə və ictimai-siyasi ideallar* içinde (s. 131-137). Khazar University.
- İsmayılov, K. (2024). Tarih ve kimlik meselesi bağlamında Mehmet Emin Resulzade ve millî devlet kuruculuğu. *BENĞİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 2, 237-262. <https://doi.org/10.58646/bengi.1462163>
- Memmedov, H. (2005). Əürkəmli parti və dövlət qurucusu. Hamlet İsahanlı (Ed.), *Məhəmməd Əmin Rəsulzadə və ictimai-siyasi ideallar* içinde (s. 206-220). Khazar University.
- Muradov, N. (2019). Mehmet Emin Resulzade'nin insanlara hürriyet, milletlere istiklâl! söyleminin analiz denemesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(3), 1524-1547. <https://izlik.org/JA48WP82JZ>
- Musalı, V. (2024). Bağımsızlık dönemi Azerbaycan şiiirinde Mehmet Emin Resulzade imajı. *Söylem Filoloji Dergisi*, 9(2), 648-680. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.1497889>
- Rüstemova, S. (2005). Azərbaycanın istiqlalının iki yolu və iki mübarizi: Nəriman Nərimanov və Məhəmməd Əmin Rəsulzadə. Hamlet İsahanlı (ed.). *Məhəmməd Əmin Rəsulzadə və ictimai-siyasi ideallar* içinde (s. 244-254). Khazar University.
- Rzayev, R. (2020). Azerbaycan halk cumhuriyetinin teşekkül aşamaları. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 891-927. <https://doi.org/10.24186/vakanuvis.731065>
- Soydaş, H. (2022). Türkçü kültür mecmuası Türklükte edebiyat ve tarih meseleleri. *MECMUA-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(13), 106-121. <https://doi.org/10.32579/mecmua.1068874>
- Süleymanova, S. (2005). M.Ə. Rəsulzadənin siyasi baxışlarının formalaşması. Hamlet İsahanlı (Ed.), *Məhəmməd Əmin Rəsulzadə və ictimai-siyasi ideallar* içinde (s. 273-286). Khazar University.
- Şimşir, S. (1995). *Mehmet Emin Resulzade'nin Türkiye'deki hayatı, faaliyetleri ve düşünceleri*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Şimşir, S. (2002). *Azerbaycan'ın istiklâl mücadelesi*. IQ Kültürsanat.
- Turan, R. (2016). Türkiye'de bir Azerbaycanşinaslık ocağı: Azerbaycan kültür derneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 5(3). <https://izlik.org/JA55PL62KR>
- Valiyev, O. (2021). Resulzade'de Azerbaycancılık idealini küçük millet modeli bağlamında tartışmak. *İnsan ve Toplum*, 11(2), 71-96. <https://doi.org/10.12658/M0619>
- Yagublu, N. (2015). *Mehmet Emin Resulzade ansiklopedisi*. Azerbaycan Kültür Derneği.
- Yusifli, A. (2025). Mehmet Emin Resulzade ve Azerbaycan edebiyatı: bağımsızlık ülküsünün metaforik yansımaları. *Asya Studies*, 9(31), 107-126. <https://doi.org/10.31455/asya.1617661>

Extended Abstract

Elçin, one of the most significant figures in Azerbaijani literature, has written works in many genres, including novels, short stories and plays. One of his most important works is the study entitled “Məmməd Əmin Rəsulzadə” (1994). The work takes the form of a short treatise and is written in the Cyrillic alphabet. The opening section of the book contains the statement: “It discusses the life and creative work of Mehmet Emin Resulzâde, the founder of the Azerbaijan Democratic Republic.” The book consists of a single chapter, whilst the final section includes a note under the heading “From the Publisher”, which explains that the work was published to ensure that younger generations learn about Mehmet Emin Resulzâde’s life and the struggle he waged, given his status as a distinguished statesman. In this work, Elçin covers Mehmet Emin Resulzâde’s life, his struggles, his role and significance in Azerbaijan’s attainment of independence, his views on matters such as freedom, homeland and the flag, and his opinions and suggestions regarding the Turkish language. The work is of immense value in that it conveys first-hand information, namely by including testimonies from those who witnessed the events of that period.

The aim of this study is to highlight the historical role and significance of Mehmet Emin Resulzâde in Azerbaijan’s struggle for independence, and to demonstrate how this role is portrayed in Elçin Efendiyev’s work, “Məmməd Əmin Rəsulzadə”. Within this framework, an attempt has been made to determine how the historical reality regarding Mehmet Emin Resulzâde, as found in various sources, is reflected in the work “Məmməd Əmin Rəsulzadə”, and in what ways.

The study examines, through the text, Azerbaijan’s independence and the role played by Mehmet Emin Resulzâde in achieving this independence, as well as the struggle he waged throughout his life. The study evaluates the points where the information in the work aligns with or diverges from that found in various primary sources. It details how Resulzâde’s portrayal shaped this struggle for independence. The study focuses not on Resulzâde’s own works, but on works that describe him and provide information about him. This study focuses on the life of Mehmet Emin Resulzâde and his struggle for Azerbaijan’s independence. In pursuit of this objective, Elçin’s work on Məmməd Əmin Rəsulzadə and contemporary research have been subjected to analysis.

How is Mehmet Emin Resulzâde’s historical role in Azerbaijan’s struggle for independence and the future portrayed in Elçin’s work? In what respects does the account presented in the work correspond with historical reality and the information found in the sources, and in what respects does it diverge?

This study, which presents glimpses into the life of Mehmet Emin Resulzâde and conveys first-hand information about his feelings, thoughts, ideas and struggle for independence, constitutes an important historical source. The work sheds light not only on the subject’s linguistic and literary endeavours but also on his political life and political ideas as a statesman. Whilst presenting biographical details, the conditions of the era have not been overlooked; information has been provided regarding the period’s social and political climate, as well as political developments. It has been particularly emphasised that one of Resulzâde’s most significant ideas was the Turkish Language Union project, to which he dedicated his life in the cause of Azerbaijan’s independence. It has been noted that he stood firm against Russian oppression and the oppression of Armenian gangs, always behaved with composure to give hope to those around him, sacrificed his own life for his people and his homeland, and made great sacrifices for this cause.

Mehmet Emin Resulzâde made great efforts during Azerbaijan’s difficult periods in both social and political terms; he played a major role in Azerbaijan becoming an independent republic and was instrumental in the declaration of today’s national holiday, driven by a sense of national fervour. At the beginning of the 20th century, he contributed to the emergence of national consciousness. He took on active roles in shaping Azerbaijan’s political developments. It must be emphasised that without understanding Resulzâde’s social dimension, his conflicts, and his rich literary and political stance, it is impossible to grasp his scholarly perspective, and the intellectual landscape of the 20th century would remain incomplete.

Mehmet Emin Resulzâde was a defining figure in debates concerning language, nation and religion. His views on the mother tongue issue and related problems, the simplification of the Turkish language by purging it of foreign words, and the matter of Turkish linguistic unity are significant in this regard. The central theme of Resulzâde's speeches is the independence of Azerbaijan and the idea of serving this noble cause. It is believed that this study will contribute to the scholarly understanding of Mehmet Emin Resulzâde's literary and political character and will serve as a guide in recounting his personality, creativity, struggle and literary dimension.

To conduct academic research into the lives, social and political activities, determination and resolve of those figures who were leaders of the national liberation movement and regarded as great statesmen; who sacrificed their lives for the sake of their homeland and flag; who fought until their very last breath for the independence and future of the people; and who sought solutions to weighty issues such as freedom and independence; and to pass on the struggles they waged to future generations has been regarded as the 'sacred duty' of every researcher who considers themselves a member of this society. Mehmet Emin Resulzâde is merely one of the significant figures in Azerbaijan's struggle for independence and the future, and in Turkish political history. In the work penned by Elçin, by compiling this study on Mehmet Emin Resulzâde who sacrificed his life and fought for an independent Azerbaijan he has sought to fulfil this "sacred duty" towards Turkish history and society through his own perspective and the accounts of historical witnesses.